

УДК 342.7
DOI 10.32782/2709-9261-2022-2-4-21

Скрябін Олексій Миколайович,
доктор юридичних наук, професор
(Класичний приватний університет, м. Запоріжжя)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8915-5943>

Куракін Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, доцент,
(Криворізький навчально-науковий інститут ДЮІ МВС України, м. Кривий Ріг,
Дніпропетровська обл.)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-6530>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовані конституційно-правові особливості обмеження прав громадянина в умовах воєнного стану. Визначено перелік прав і свобод, які можуть бути обмежені після введення режиму воєнного стану. Перелік прав і свобод, які можуть бути обмежені під час воєнного стану, закріплені в Законі Про правовий режим воєнного стану та Указі Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. Метою введення таких обмежень є захист та відновлення державної безпеки в надзвичайних умовах. Уточнено, що основні права громадянина не можуть бути обмежені навіть при введенні правового режиму надзвичайного стану. Зроблено висновок, що введення обмежень прав і свобод громадянина в умовах воєнного стану законодавчо закріплено в Конституції України та Загальній декларації прав людини.

Ключові слова: права громадянина, Конституція, воєнний стан, обмеження, законодавство.

Постановка проблеми. Права та свободи громадянина є однією з найбільших цінностей. Забезпечення прав та свобод кожної людини – важливе завдання держави. При цьому існують ситуації, коли такі права та свободи можуть обмежуватись. Вторгнення російських військ на територію України 24 лютого 2022 року призвели до введення режиму воєнного стану. В умовах надзвичайних правових режимів передбачене введення обмежень конституційних прав громадян з метою забезпечення державної безпеки. Можливість обмеження прав та свобод громадян передбачена основним законом – Конституцією України (далі – КУ).

Сьогодні в науковому колі існують певні дискусії щодо механізму і специфіки введення таких обмежень, а також сфери їх впливу. Тому особливої актуальності набирає питання конституційно-правових особливостей обмеження прав громадянина та межі їх забезпечення під час воєнного стану, коли звичайне функціонування суспільства та держави стає майже неможливим. Причинами цього є проведення бойових дій, окупація деяких українських територій, припинення роботи державних організацій, перебої зі зв'язком тощо. Збереження балансу між захистом державної безпеки та забезпеченням гарантії прав і свобод громадянина – пріоритетне питання для української держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості обмежень конституційних прав та свобод громадянина в умовах воєнного стану досліджувались українськими та зарубіжними науковцями. Серед українських дослідників можна виділити А. Левченко (забезпечення права на таємницю листування в умовах воєнного стану) [1], А. Славіна (обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану) [2], В. Сущенко (конституційно-правові підстави тимчасового обмеження прав людини в умовах проведення антитерористичних заходів) [3].

Вказана проблематика досліджувалась також зарубіжними вченими: А. Оміхен проводила порівняння антитерористичного законодавства та його наслідків для прав людини [4], Дж. Смайлі досліджував права людини в аспекті національної безпеки держави [5]. При цьому недостатньо дослідженою є специфіка обмеження прав громадянина під час введення режиму воєнного стану на всій території України в умовах повномасштабної війни.

Постановка завдання. Метою наукової статті є дослідження конституційно-правових особливостей обмеження прав громадянина в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Зміна правового статусу громадянина необхідна в надзвичайних умовах.

В.І. Новоселов стверджував, що в умовах коли є реальна загроза державній або громадській безпеці або державна чи громадська безпека вже порушені, в інтересах держави і суспільства буває необхідно змінювати правовий статус громадян. Це означає, по-перше, покладання на громадян додаткових обов'язків, викликаних конкретними обставинами особливого походження, по-друге, певне звуження можливостей для реалізації деяких прав і особистих свобод. Така зміна кола прав і обов'язків має місце лише як тимчасовий захід, як правило, на обмеженій території [6, с. 121–122].

Л. Васечко під обмеженням прав людини розуміє звуження обсягу прав людини, а також чинники, що унеможливають або ускладнюють реалізацію особою прав та свобод [7]. Також дослідниця відокремлює поняття обмеження прав людини та порушення прав людини, зазначаючи на суттєвих відмінностях [8].

Водночас не можна говорити, що під час воєнного стану права людини стають чистою умовністю: закон передбачає ряд прав, обмежувати які, навіть у таких скрутних обставинах, забороняється [9, с. 108].

У відповідності з Конституцією України права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених в самій Конституції. Слід зазначити, що введення надзвичайного правового режиму, до якого відноситься режим воєнного стану, можуть встановлюватися певні обмеження прав і свобод громадянина, при цьому зазначається строк дії таких обмежень. Ці положення відповідають нормам, що вказані в Загальній декларації прав людини. Декларацією передбачено, що реалізація прав і свобод кожної людини може обмежуватися виключно в рамках, встановлених законом, з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [10].

Ю.О. Фігель під поняттям обмеження прав і свобод людини розуміє певні заборони, які покликані змінити поведінку особи через обмеження суб'єктивного права [11, с. 223]. Така зміна поведінки необхідна для забезпечення безпеки на державному рівні.

І.Ю. Хила зауважує, що при введенні режиму надзвичайного стану баланс між владними повноваженнями держави та правами і свободами людини порушується на користь держави. У таких умовах держава має можливість більшою мірою контролювати поведінку людей шляхом установлення обмежень майже всіх конституційно закріплених прав і свобод [12, с. 41].

Окрім розрізнення понять обмеження прав людини та порушення прав людини слід відмежовувати також юридичні способи, прийоми фіксації меж прав і свобод, що використовуються в законотворчій практиці. О.В. Андрієвська говорить, що обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина є результатом правозастосовної діяльності держави, спрямованої на зменшення обсягу гарантованих Основним Законом України прав і свобод людини і громадянина з метою захисту конституційно-правових цінностей [13, с. 57].

О.П. Віхров та І.О. Віхрова вважають такими юридичними способами, прийомами фіксації меж прав і свобод людини примітки, заборони та виключення. Різниця між вказаними способами фіксації меж конституційних прав і свобод в законі та обмеженнями полягає в тому, що з ними не проходить звуження обсягу права, а має місце уточнення його змісту, позначення меж, з якими пов'язана дія цього права [14, с. 272].

І.Ю. Хила, аналізуючи конституційно-правові особливості обмеження прав і свобод людини внаслідок введення правового режиму надзвичайного стану, виділяє узагальнені принципи правомірності таких обмежень [12, с. 43]. До таких принципів відносяться такі:

- права і свободи людини можуть обмежуватися в умовах надзвичайного стану, тому що їх реалізація може призводити до підвищення рівня соціальної напруженості. Внаслідок цього можуть бути створені перешкоди органам державної влади, уповноваженим підтримувати й відновлювати конституційний правопорядок;

- обов'язковим є інформування громадян, що проживають на території, де введений режим надзвичайного стану, про введення обмежень прав і свобод;

- тимчасовий характер введення обмежень прав і свобод громадян під час введення режиму надзвичайного стану;

- існують права і свободи людини, які не можуть обмежуватися навіть при введенні надзвичайного правового режиму. До них відносяться: право на свободу від катувань, від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право не бути в рабстві чи підневільному стані; право на визнання правосуб'єктності;

- права і свободи людини не можуть обмежуватися через дискримінацію на основні кольору шкіри, віросповідання, мови, раси;

- права і свободи людини при введенні надзвичайного правового режиму повинні здійснюватися після схвалення парламентом;

- громадяни мають право звернутись до суду з метою захисту своїх прав та свобод, оскаржувати незаконні обмеження своїх прав та свобод, оскільки введення режиму надзвичайного стану не припиняє діяльності судових органів влади.

Відповідно до Закону Про правовий режим воєнного стану не можуть обмежуватися такі права та свободи громадянина, зазначені в Конституції України:

- забезпечення рівності конституційних прав і свобод, а також рівність перед законом (ст. 24 КУ);

- громадяни не можуть бути позбавлені громадянства, а також права змінити громадянство (ст. 25 КУ);

- кожен має невід'ємне право на життя (ст. 27 КУ);

- кожен має право на повагу до його гідності (ст. 28 КУ);

- кожен має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 КУ);

- всі мають право направляти індивідуальні чи колективні звернення (письмові чи особисті) до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (ст. 40 КУ);

- кожен має право на житло (ст. 47 КУ);

- забезпечення рівних прав і обов'язків подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей (ст.ст. 51, 52 КУ);

- кожен має право на судовий захист (ст. 55 КУ);

- всі мають право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди (за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування), яка завдана незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень (ст. 56 КУ);

- гарантія кожному права знати свої права і обов'язки (ст. 57 КУ);

- гарантія незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ст. 58 КУ);

- право на професійну правничу допомогу (ст. 59 КУ);
- ніхто не повинен виконувати явно злочинні розпорядження чи накази (ст. 60 КУ);
- ніхто не може бути двічі притягненим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61 КУ);
- гарантія презумпції невинуватості (ст. 62 КУ);
- право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом (ст. 63 КУ) [7].

Згідно з Конституцією України та Законом Про правовий режим воєнного стану можуть бути введені такі обмеження прав і свобод людини:

- 1) введення трудової повинності;
- 2) запровадження комендантської години;
- 3) встановлення особливого режиму в'їзду та виїзду, обмеження свободи пересування та руху транспортних засобів;

4) перевірка документів, огляд речей, транспортних засобів, житла та службових приміщень, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України.

5) встановлення заборони або обмеження вибору місця перебування / встановлення заборони на продаж алкогольних напоїв, зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами;

7) запровадження нормованого забезпечення населення основними товарами продовольчої та непродовольчої групи;

8) встановлення військово-квартирної повинності з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ;

9) проведення евакуації населення, якщо виникає загроза його життя або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення, згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Закон Про правовий режим воєнного стану передбачає, що може бути запроваджена трудова повинність. При цьому гарантується дотримання таких стандартів: оплата мінімальної заробітної плати, збереження мінімального терміну відпустки та часу відпочинку між робочими змінами, збереження терміну максимального робочого часу та врахування особливостей здоров'я людини. Також гарантується збереження відповідного робочого місця (посади) людини, яка залучена до виконання трудової повинності не за місцем її роботи [15].

Згідно з Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватись такі конституційні права і свободи людини:

- 1) недоторканність житла (ст. 30 КУ);
- 2) таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 КУ);

3) ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, (ст. 32 КУ);

4) гарантія свободи пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України(ст. 33 КУ);

5) право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 КУ);

6) право на участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 КУ);

7) право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39 КУ);

8) право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 КУ);

9) право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом (ст. 42 КУ);

10) право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 КУ);

11) право на освіту (ст. 53 КУ) [16].

Так, А. Славко зазначає, що загалом перелік прав, які зобов'язується гарантувати українська держава за умови введення надзвичайного стану, не суперечить мінімальним вимогам, установленим світовою спільнотою [2, с. 75].

І.Л. Булик та А.О. Балаклієць, аналізуючи українське законодавство, зауважують, що обмеження прав і свобод у період воєнного стану відповідають таким критеріям: не поширюються на основні права громадян; мають обмежений за обсягом і часом дії характер; застосовуються тільки на підставі відповідних нормативно-правових актів. Законодавство України передбачає можливість обмеження прав і свобод громадян у період дії воєнного стану тільки тією мірою, якою це необхідно для забезпечення оборони країни і безпеки держави, і в тих межах, яких вимагає гострота стану [9, с. 110].

Висновки. Громадянам держави при введенні режиму воєнного стану гарантується реалізація основних прав, які не можуть бути обмежені: право на свободу від катувань, від жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання; право не бути в рабстві чи підневільному стані; право на визнання правосуб'єктності. При цьому існує визначений перелік прав громадян, які можуть бути обмежені.

Аналіз чинного законодавства показав, що введення обмеження прав і свобод громадянина в період режиму воєнного стану передбачено Конституцією України. Такі обмеження не суперечать нормам Загальної декларації прав людини. Метою введення обмежень конституційних прав громадянина є забезпечення державної та суспільної безпеки. Обов'язковим при введенні обмежень конституційних прав повинно бути зазначення строків та території, на якій будуть діяти такі обмеження.

Список використаних джерел

1. Левченко А. Забезпечення права на таємницю кореспонденції в умовах надзвичайного стану: закордонний досвід для України. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020. № 4(32). С. 189–194.
2. Славко А. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 41(2). С. 74–78.
3. Сущенко В.А. Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини та громадянина в Україні в умовах проведення антитерористичних заходів : автореф. дис. канд. юр. наук. : 12.00.02. Київ : НАУ, 2020. 20 с.

4. Anna Oehmichen. Terrorism and anti-terror legislation – the terrorised legislator? A comparison of counter-terrorism legislation and its implications on human rights in the legal systems of the United Kingdom, Spain, Germany, and France. *Leiden University*. 2009. 421 p. URL: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/13852> (дата звернення: 22.07.2022).
5. Smiley J. Why human rights are more important than national security. URL: http://www.huffingtonpost.com/jane-smiley/why-human-rightsare-more_b_73286.html (дата звернення: 22.07.2022).
6. Новоселов В.И. Правовое положение граждан в государственном управлении. Саратов, 1996. 320 с.
7. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 22.07.2022).
8. Васечко Л. Обмеження прав людини в умовах глобалізації: проблеми теорії і практики. *Юридична Україна*. 2013. № 1. С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_1_3 (дата звернення: 22.07.2022).
9. Булик І.Л., Балаклієць А.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. Захист прав людини: міжнародний та вітчизняний досвід: *матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (16 травня 2019 року)*. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 712 с.
10. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 22.07.2022).
11. Фігель Ю.О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична»*. 2015. Вип. 2. С. 222–230.
12. Хила І.Ю. Конституційні основи обмеження прав і свобод в умовах надзвичайного стану: досвід зарубіжних країн. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 2. Том 1. С. 39–44. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.6> (дата звернення: 22.07.2022).
13. Андрієвська О.В. Конституційно-правовий механізм обмеження прав і свобод людини і громадянина: питання окремих елементів. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 4/1. С. 54–59.
14. Теорія держави і права : курс лекцій : навч. посіб. / кол. авт. Віхров О.П., Віхрова І.О. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 303 с.
15. Закон України Про правовий режим воєнного стану. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 22.07.2022).
16. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 22.07.2022).

References

1. Levchenko, A. (2020). Zabezpechennia prava na taємnıtsiu korespondentsii v umovakh nadzvychainoho stanu: zakordonnyi dosvid dlia Ukrainy [Ensuring the right to secrecy of correspondence in the state of emergency: foreign experience for Ukraine]. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. № 4 (32). pp. 189–194. [in Ukrainian].
2. Slavko, A.S. (2016). Obmezheniya prav i svobod lyudyny i hromadyanyna za umov dii rezhymy voiennoho stanu: porivnyalno-pravovyy aspekt [Restrictions of human and civil rights and freedoms under the conditions of martial law: a comparative legal aspect]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, Seriya Pravo*, issue 41, volume 2, pp. 74–78. [in Ukrainian].
3. Sushchenko, V.A. (2020). Konstytutsiino-pravovi pidstavy vymushenoho tymchasovoho obmezhenia derzhavnymy orhanamy prav i svobod lyudyny ta hromadianyna v Ukraini v umovakh provedennia antyterorystychnykh zakhodiv [onstitutional and legal grounds for the forced temporary restriction by state bodies of human and citizen rights and freedoms in Ukraine in the context of anti-terrorist measures]. *Avtoref. dys.na zdob. nauk. stup. kand.iuryd.nauk., spets.: 12.00.02. Kyiv: NAU*, 20 p. [in Ukrainian].
4. Anna Oehmichen. (2009). Terrorism and anti-terror legislation – the terrorised legislator? A comparison of counter-terrorism legislation and its implications on human rights in the legal systems of the United Kingdom, Spain, Germany, and France. / *Leiden University*. 421 p. URL: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/13852>.
5. Smiley, J. Why human rights are more important than national security. URL: http://www.huffingtonpost.com/jane-smiley/why-human-rightsare-more_b_73286.html.
6. Novoselov, V.Y. (1996). Pravovoe polozhenye hrazhdan v hosudarstvennom upravlenyy [Legal status of citizens in state administration]. *Saratov*. 320 p. [in Russian].
7. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. [in Ukrainian]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
8. Vaschko, L. (2013). Obmezheniya prav lyudyny v umovakh hlobalizatsiyi: problem toeriyi i praktyky [Restrictions of human rights in the context of globalization: problems of theory and practice]. *Yurydychna Ukraina*, № 1, pp. 4–8. [in Ukrainian]. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2013_1_3
9. Bulyk, I.L., Balakliets, A.O. (2019). Obmezhenia prav lyudyny v umovakh voiennoho stanu [Restrictions on human rights under martial law]. *Zakhyst prav lyudyny: mizhnarodnyi ta vitchyzniansyi dosvid: materialy I Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (16 travnia 2019 roku)*. Kyiv: Natsionalna akademiia prokuratury Ukrainy. 712 p. [in Ukrainian].
10. Zahalna deklaratsiia prav lyudyny: mizhnarodnyi dokument [The Universal Declaration of Human Rights: an international document] vid 10.12.1948. [in Ukrainian]. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
12. Khyly, I.Yu. (2019). Konstytutsiini osnovy obmezheniya prav i svobod v umovakh nadzvychaynoho stanu: dosvid zarubizhnykh krain [Constitutional bases of restriction of the rights and freedoms in the conditions of a state of emergency: experience of foreign countries]. *Naukovyy visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, issue 2, volume 1, pp. 39–44. [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.2-1.6>.
13. Andriievskaya, O.V. (2016). Konstytutsiino-pravovi mekhanizmy obmezheniya prav i svobod lyudyny i hromadianyna: pytannia okremykh elementiv [The constitutional and legal mechanism of limiting the rights and freedoms of a person and a citizen: issues of individual elements]. *Visegrad journal on human rights*. № 4/1. pp. 54–59. [in Ukrainian].

14. Teoriia derzhavy i prava: kurs lektsii: navch. posib [Theory of the state and law: a course of lectures: education. manual]. / kol. avt. Vikhrov O. P., Vikhrova I. O. Chernihiv: Desna Polihraf, 2015. 303 p.
15. Zakon Ukrainy Pro pravovyi rezhym voienno [in Ukrainian].ho stanu [Law of Ukraine On the Legal Regime of Martial Law]. [in Ukrainian]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
16. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022 [Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022]. [in Ukrainian]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

Skriabin Oleksii,

Doctor of Law, Professor
(Classical Private University, Zaporizhzhia)

Kurakin Oleksandr,

Doctor of Law, Associate Professor
(Kryvyi Rih Educational and Scientific Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region)

**CONSTITUTIONAL AND LEGAL FEATURES OF LIMITATION OF CITIZEN RIGHTS
UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE: THE UKRAINIAN EXPERIENCE**

The article analyzes the constitutional and legal features of limiting the rights of a citizen under martial law. The realization of the rights and freedoms of each person can be limited exclusively within the framework established by law, in order to ensure public order and general well-being in society. The list of rights and freedoms that may be restricted after the introduction of martial law is defined. The list of rights and freedoms that may be restricted during martial law is enshrined in the Law on the Legal Regime of Martial Law and Decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022 No. 64/2022. It is specified that the basic rights of a citizen cannot be limited even when a legal state of emergency is introduced: the right to freedom from torture, from cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; the right not to be in slavery or servitude; the right to recognition of legal personality. The purpose of introducing such restrictions is to protect and restore state security in emergency conditions. Restrictions on the constitutional rights and freedoms of a citizen are imposed for a specified period and on a limited territory. It is mandatory to inform citizens about the introduction of restrictions on rights and freedoms. Human rights and freedoms cannot be limited due to discrimination on the basis of skin color, religion, language, or race. Citizens have the right to go to court to protect their rights and freedoms, to challenge illegal restrictions on their rights and freedoms. It was concluded that the introduction of restrictions on the rights and freedoms of citizens under martial law is legally enshrined in the Constitution of Ukraine and the Universal Declaration of Human Rights. The balance between the establishment of restrictions on the rights and freedoms of citizens and the realization of such rights in the conditions of martial law makes it possible to observe democratic values and ensure state security and social balance.

Key words: citizen's rights, Constitution, martial law, restriction, legislation.